

Tízestendő's a Honismereti Szövetség¹

1. Napjainkban, vagyis az ezredforduló éveiben százával, ha nem ezrével emlékeznek, emlékezhetnek a különféle civil szervezetek megalakulásuk, esetleg újjáalakulásuk tizedik évfordulójára. Hiszen 1948-ban, a hatalomra került kommunista diktatúra egyik első dolga volt, hogy a mindenfajta önkényuralmat pusztító lételem is akadályozó civil szférát, a különféle szempontok és értékek szerint tagolódo társadalmi rétegek és csoportok érdekérvényesítő és önmegvalósító szervezeteit hatalmi szóval és cselekedettel felfüggeszse, átszervezze, bekebelezze – végső soron megszüntesse. Tíz esztendővel ezelőtt tehát, mint ahogyan a minden életet megdermesztő, hosszú és kegyetlen sarkvidéki tél elmúltával éled újra – rügyezik, hajt és virágozik ki – a természet, úgy dugták ki fejüket a hó alól, pattintották rügyeiket, bontották bimbójukat hazánkban a különféle civil szervezetek. Voltak persze közöttük rövid tenyészidejű fajták, rikítóvirágú haszontalanságok is, de meggyőződés, hogy azok sem voltak fölöslegesek. A legtöbb pedig évelőnek bizonyult, javarészt törzset nevelt, ágakat hajtott, s egyiknek-másiknak már az árnyékában is megpihenhetünk, gyümölcsét is élvezhetjük.

Az egy évtizeddel ezelőtt alakult szervezetek történetüket és eredetüket tekintve három csoportba oszthatók. Vannak közöttük, amelyek bűvópatakhhoz hasonlóan túléltek a diktatúra jégkorszakát és újra felszínre törve, *újjáalakulva* ott és azt igyekeztek folytatni, ahol, és amit több mint 45 esztendővel ezelőtt kényszerűségből abbahagytak. Vannak aztán olyanok is, amelyek a korábbi névtelen évtizedekben valamilyen formában, a megtört és a tiltott területek határán lavírozva tevékenykedtek, s az 1990-es tavaszodás után formális, elismert civil szervezetként *rendezhették soraikat*. A szervezetek túlnyomó része azonban „nulláról” *indult*, szellemiségében is, személyi és anyagi feltételeit tekintve pedig mindenképpen.

2. A tíz esztendővel ezelőtt, pontosabban tíz esztendeje és 70 napja megalakult *Honismereti Szövetség* – bírósági bejegyzésének holnap, július 4-én lesz tizedik évfordulója – a felsoroltak közül a második csoportba tartozik. Hiszen az 1960-as évek elejétől a Hazafias Népfront keretei között, annak *korlátozását szenvedve és védelmét élvezve*, honismereti mozgalomként, honismereti bizottságainak keretei között tevékenykedhetett.

Akkoriban sokszor emlegettük, hogy a *honismeret a közéletiség iskolája*, s hogy ez mennyire igaz volt, mutatja, hogy 1990-ben mozgalmunk az első között tudta megragadni a bontakozó demokrácia nyújtotta lehetőséget és szervezte meg civil szervezetét, a megyei honismereti egyesületeket, majd pedig azok együttműködéséül a Honismeret Szövetséget. A felismerés reflexszerű gyorsaságában, a megvalósítás kigondolásában és a szükséges lépések megtételében óriási érdemei vannak akkori alelnökünknek, Szikossy Ferencnek, valamint a Honismereti Bizottság korábbi titkáranak, Töltési Imrének.

Mozgalmunknak természetesen nem kellett igazodnia a politikai változásokhoz, aligha túlzok, ha azt mondom, hogy *a kor volt az, amely felnőtt a honismereti mozgalom korábban is vallott és vállalt értékeihez*. Ennek illusztrálására érdemes idéznünk Töltési Imrének a Honismeret folyóirat 1989. 5. számában megjelent írásából, amelyben világosan felismeri és megfogalmazza a mozgalom előtt megnyíló lehetőségeket. „A kialakuló körülmények – írja – a honismereti mozgalom fellendülését hozhatják. Megszabadulva a gúzsba kötő politikai gyámkodástól, gyanakvástól, esetenként a megfélemlítéstől, a honismeret munkásai, közösségei lendítői lehetnek a demokratikus közéletiségnek, a helyi önismeret tágulása révén a települések magukra találásának, az állampolgári tudat és felelősségvállalás megerősödésének. Remélhetőleg nem lesz többé nacionalizmus a magunk, múltunk, hagyományaink és művészeti örökségünk vállalása.”

A *honismereti egyesületek szövetsége* tehát nemcsak hogy nem a semmiből indult tíz esztendővel ezelőtt, hanem szervezett formájában is évtizedes múltra tekinthet vissza. Tiszteletbeli elnökünk, dr. Kanyar József pedig éppenséggel úgy fogalmazott egy rádiós beszélgetés során, hogy „*a honismeret mozgalmat századok érelték*”. Most tehát, az Úr kétezredik esztendejében, első szent királyunk megkoronázásának, a kereszténység intézményes felvételének millenniumában, a XXVIII. Honismereti Akadémián egyszerre ünnepelehetjük a honismeret szellemé-

¹ Elhangzott 2000. július 3-án, Székesfehérváron, a XXVIII. Honismereti Akadémián.

nek és szemléletének születéseként számontartott Notitia Hungariae megjelenésének több mint két és fél évszázados, az úgynevezett szervezett honismereti mozgalomnak negyvenedik, és a Honismereti Szövetség megalakulásának tízedik évfordulóját.

A Szövetség alakulását megelőző hónapok korántsem voltak könnyűek és eseménymentesek, hiszen egyszerre kellett fenntartani a folyamatosságot és kialakítani a civil szervezet formáját és kereteit. Visszaemlékezve azokra az időkre, jelentős erőfeszítések kellettek ahhoz, hogy a megyei egyesületek rendre megalakuljanak, a Honismeret folyóirat, ha zökkenőkkel és csúszásokkal is, de megjelenjék, s a bizonytalan anyagi körülmények között megszervezhessük és megtarthassuk első – különben XVIII. – Honismereti Akadémiánkat, ami egyben a Honismereti Szövetség alakuló ülése is volt. E sokféle, a civil szervezet alakításában, szervezésében való járatlanságból is adódó bizonytalanság mellett óriási könnyebbséget jelentett az, hogy biztos alapokon nyugodott a mozgalom eszmeisége, világosan kirajzolódta alapvető értékei és célkitűzései. „Szinte természetes – mondotta dr. Kanyar József elnök a Csillebércen megrendezett Akadémia megnyitójában –, hogy a népi és nemzeti tudatnak, a nemzeti önismeretnek és identitástudatnak szolgálata és erősítése marad továbbra is mozgalmunk centruma.” Ugyanezen az Akadémián Andrásfalvy Bertalan, a hosszú idők óta ismét szabadon választott magyar kormány művelődési minisztere úgy fogalmazott, hogy „a honismereti mozgalomban összegyűlt sok olyan tapasztalat és eredmény, amely innmár nem egy mozgalomnak, hanem a kormánynak kell hogy a programját alkossa.”

A honismereti mozgalom előtt tehát távlatos lehetőségek nyíltak tíz esztendővel ezelőtt, és szervezeteink életrevalóságát, közéleti érzékenységét, nemzeti elkötelezettségét jelzi, hogy általában felismerték, a legtöbb esetben meg is ragadták ezeket a lehetőségeket. Ez a messzire tekintő és felelős gondolkodás tükröződik a Komárom-Esztergom Megyei Honismereti Egyesület elnökének, Gyüsi Lászlónak szavaiból, aki szervezetük alakulásakor így fogalmazott: „A nemzeti újjászületéshez szükség van és szükség lesz az emlékeket fenntartó, őrző, gondozó honismereti mozgalomra, hogy a megújuló demokrácia, a politikai kezdeményezések, a szerveződő helyi önkormányzatok ne váljanak gyökértelemné”.

Ez az „évszázadok által érlelt” honismereti gondolkodás, nemzeti elkötelezettség tette lehetővé, hogy a mozgalom újjáalakulva, egyesületek szövetségévé szerveződve, korábbi lendületét megtartva, sőt erejét fokozva, tevékenységét bővítvé folytathassa munkáját.

3. Visszatekintve az elmúlt évtizedre, nincsen szégyenkezni való. Igaz, különösebb ön-
elégültségre sincs okunk, de ez nagy általánosságban nem is jellemző ránk. Úgy érzem, akkor fogalmazok pontosan, ha azt mondom: elsősorban arra lehetünk büszkéek, hogy *lehetőségeinket a maximum határárt megközelítve sikerült kihasználnunk*. A lehetőségek körének teremtésében és bővítésében bizonyára többet tehattünk volna – és itt most egyaránt gondolok a külső és a belső lehetőségekre –, de ami adott volt, azt jól megragadtuk.

Sikereinket elsősorban *tervezett, rendszeres és következetes munkával* érték el. Vagyis az által, hogy egyre inkább úgy dolgoztunk, ahogyan egy határozott célkitűzésekkel rendelkező, céljait megfogalmazni és megvalósításhoz vezető úton járn tudó, autonóm civil szervezetnek működni kell. Több más, hozzánk hasonló elhivatottságú szervezetet is megosztó, néhányat a szemünk láttára szétroncsoló belviszályok ismeretében rendkívül fontosnak tartom, hogy a honismereti egyesületek és szövetségünk nem, vagy csak futólag szenvedett ebben a magyarságra sajnos oly jellemző betegségben. Egységünket úgy sikerült megvalósítanunk és megőriznünk, hogy a megyei egyesületek végzik a maguk regionális, lokális, tehát a helyi igényekhez és lehetőségekhez igazodó tevékenységét, ugyanakkor az országos összefogást igénylő feladatokra közösen, anyagi, de főként szellemi erőinket összevetve tudunk vállalkozni.

Ez a rendszeresség megmutatkozik a Honismereti Akadémiák évről évre megvalósuló nagy seregszemléiben, valamint a honismereti diákkonferenciák szervezési ritmusának öröndetes felzárkózásában. Megmutatkozik a honismereti táborok rendszeres támogatásában, a honismereti kiadványok szerkesztőinek kétvétenkénti összejöveteleiben; a mozgalomban kiemelkedő eredménytel tevékenykedő tagjaink teljesítményének a Notitia Hungariae Emlékérem, a Honismereti Munkáért Emlékérem, és a Honismereti Emléklap adományozásával történő elismerésében; a Honismeret folyóirat kéthavonkénti megjelenésében; a küldöttgyűlések és az elnökségi ülések rendszeres megtartásában és még sok-sok másban is. Mindez a rend-

szeresség – aminek megvalósításához óriási szerepe volt és van titkárunknak, Bartha Évának – akár elfásultsághoz vezető monotoniságot is jelenthetne, ha nem következne be időről időre az a *csoda*, hogy mindezeket az újra és újra visszatérő eseményeket, teljesítményeket mindig más és más erőfeszítésekkel és –meggyőződésem szerint – egyre tartalmasabb, színvonalasabb, sokszínűbb eredménnyel sikerül megvalósítanunk.

Hosszasan és jólesően sorolhatnám itt most az elmúlt tíz esztendő során elért eredményeinket. Beszélhetnék az évente rendszeresen – bár sajnos meglehetősen szerény összegekkel – támogatott ifjúsági *honismereti táborokról*. Szólhatnék nagy, a magyar ifjúság és a pedagógustársadalom tizezreit megmozgató – sőt lázba hozó – történelmi, művelődéstörténeti vetélkedőinkről, mint az *Emese álma* című millicentenáriumi, az *Iffjú szívekben élék* című, 1848/49-re emlékező, valamint a *Felkelt a napunk* címmel jelenleg is folyó szellemi verseny, amelyeknek egyik legfontosabb hozadéka, hogy az egész Kárpát-medence magyar diákjai is bekapcsolódhatnak. De említethetném Szövetségünk *közhasznú szervezetté* alakulását is, ami nem csekély erőfeszítést és a hivatali packázásaival szembeni önfegyelmet követelt titkárunktól. Ez a közhasznúság – legalábbis úgy érzem – Szövetségünk érettségi bizonyítványának is tekinthető, s tulajdonképpen a szervezet nagykorúvá válását is jelzi. Mindezekről azonban – remélem – megfelelően tájékozottak a Honismereti Akadémia résztvevői, akárcsak a Honismeret olvasói. Itt most csupán két területet emelek ki az eredmények közül.

Az egyik az, hogy a Honismereti Szövetségnek minden korábbi reményünket meghaladóan sikerült felvállalnia a *magyarság legfontosabb sorskérdéseit*. Gondolok itt a honismereti szemlélet és tevékenység kiterjesztésére a Kárpát-medence egész magyarságár: Még inkább gondolok arra, hogy milyen hatalmas, az egész nemzet jövője szempontjából alapvető kérdéseket vállaltunk fel *honismereti akadémiáinkon*. Emlékeztetül: önkormányzatiság, civil társadalom, egyház és társadalom, ifjúság, magyarság és európaiság, nemzettudatunk ezer esztendeje, a természet és az ember kapcsolata, 1848/49-es forradalmunk és szabadságharcunk, nemzeti közgyűjteményeink – és végül itt és most: kereszténységünk és államiságunk végleges megvalósításának millenniuma. Anélkül, hogy a legkisebb mértékben is lebecsülni, vagy akár csak rangsorolni akarnám fegyvertársaink, a többi civil szervezet munkáját, meggyőződéssel állíthatom, hogy kevesen vannak, kevesen vagyunk, akiknek szíve ilyen mélységes elkötelezettséggel dobogott volna együtt a nemzetével. Csak sajnálhatjuk, hogy Andrásfalvy Bertalan 1990-ben elhangzott szavai csak részben valósulhattak meg, Magyarország mindenkori kormányainak szándékai és elképzelései nem mindenkor és korántsem mindenben estek egybe a honismereti mozgalom által felvállalt célokkal.

A másik terület, ahol munkánkat eredményesnek tartom, a *civil szervezethez illő és méltó stílus és magatartásforma elsajátítása*. E téren bizony volt mit tanulnunk – sokszor a magunk kárán –, és kötve hiszem, hogy már mindent tudunk. De sikerült hozzáigazodnunk a kultúra finanszírozásának megváltozott és napjainkban is változó rendszeréhez. „Kolduló renddé váltunk” fogalmazott még az 1990-es évek elején az egyik megyei honismereti egyesület beszámolója, meglehetősen lehangolva. Szövetségünk – és számos egyesületünk – sikerének tartom, hogy hamarosan túlléptünk az „ügysem adnak”, a „pályázni sem érdemes” igen kényelmes, de korántsem eredményes szemléleten. A mai pályázati rendszer kétségtelenül újszerű a korábbi szociál-feudális szisztémához képest, bár tagadhatatlan, hogy annak bizonyos elemei ebben is felfedezhetők. Mégis, a Honismereti Szövetség és jónéhány honismereti egyesület pályázati eredményessége azt mutatja, hogy aki elsajátítja a pénzszerzésnek ezt az új, korszerű, mondhatni európai formáját, az meg tudja teremteni a feltételeket céljai megvalósításához. Biztos vagyok benne, hogy ebben a támogatási rendszerben a honismereti mozgalom egésze jóval több anyagi forráshoz jut, mint amit a Népfront keretei között kapott, azzal a különbséggel, hogy most elsősorban nem funkcionáriusok fizetésére, hanem tevékenységek megvalósítására szerezük a pénzt és nem a párt, vagy a pártok szabják meg, hogy mire kapjuk.

Ehhez a kérdéshez tartozik még, hogy Szövetségünk és az egyesületek eredményesen tagolódtak, illetve tagolódtak a honismereti témák megvalósításának nagy társadalmi munkamegosztásába. Úgy is, hogy számos más szervezettel és intézménnyel együtt, közös erőfeszítéssel valósítottunk meg olyan nagyszerű feladatokat, amelyekhez egyedül hozzá sem foghattunk volna, és úgy is, hogy a művelődési és az oktatási tárca mindinkább számít, sőt támaszkodik ránk, feladatokat is kapunk tőlük, legtöbbször még pénzt is adnak ezek megvalósítására.

4. Remélem, hogy beszámolómnak ezt az eredményekkel foglalkozó részét hallgatva senki sem érzi úgy, mintha túlzottan elégedett lennék. Át is térek azokra a témákra, amelyekben megítélésem szerint nem sikerült elérnünk a kívánt célt, vagy finomabban fogalmazva: van még tennivalónk.

Úgy érzem kudarcot vallottunk, vagy legalábbis *nem tudtunk látványos eredményt elérni a honismeretnek, az oktató- és nevelőképző intézetekben tantárgyként való bevezetése terén*. Az 1990-es évek elején megmutatkozó biztató kezdetek után a téma elakadt, s egy-két látszatmegoldástól eltekintve nem is halad tovább. Tudom, hogy néhány tanító- és tanárképzőben megkísérelték a magyarságismeret, a szülőföldismeret, a népismeret – vagyis a honismeret egy-egy területe – oktatását, de ezek csak eseti megoldások. Azért is tervezzük, hogy a jövő évben, ebben a témakörben rendezünk Csongrád megyében országos tanácskozást, mert meggyőződésünk, hogy amíg a honismeret nem kapja meg méltó helyét a tanító- és tanárképző intézetekben, addig NAT-al vagy NAT nélkül, illúzió marad a honismeretnek az általános és középiskolákban – tantárgyként, vagy más tantárgyakban megvalósuló – történő egységes oktatása.

Súlyos adósságaink vannak a *honismereti kiadványok árusítása* területén, ami annál is nyomasztóbb, mert az 1990-es évek elején már sikerült megnyugtató módon megoldanunk a szerete az országban megjelenő honismereti munkák egy helyen, jó helyen, központi helyen történő értékesítését. Az, hogy ez a lehetőség megszűnt, és azóta sem sikerült a helyzetet megnyugtató módon megoldani, arra figyelmeztet, hogy Szövetségünk még nem egészen nőtte ki a civil szervezetek gyermekbetegségét, amikor néhány megoldás túlon túl egy-egy személyhez kötődött, s annak kiestével – más irányú lekötöttségével – egyáltalában nem, vagy csak nehezen pótolható úr támadt. Így jártunk mi is e tekintetben, s egyáltalában nem vigasztaló, hogy a Magyar utcai könyvesbolttal folyó tárgyalások során már felémlett a megoldásnak valami halvány reménysége. A honismereti kiadványok árusításának megoldatlansága a legteljesebb mértékben vonatkozik lapunkra, a Honismeretre is, ami annál is inkább sajnálatos, mert ily módon ki vagyunk szolgáltatva a lelkületlenül és drágán működő hírlapterjesztőknek, aminek következtében évről évre csökken a Honismeretet előfizetők száma.

Van tehát megoldatlan feladat bőven, nem kell félnünk, hogy a következő évtizedben munka nélkül maradunk. Elég, ha a *honismereti szakkörök* még mindig *hiányos számbavételére*, a *honismereti táborok szakmai színvonalára*, a megyei honismereti egyesületek munkájának *aránytalanságaira*, a határon túli társult szervezetekkel való kapcsolatok *akadozásaira*, a *honismereti repertórium félkész állapotára* gondolok.

Mindazonáltal úgy érzem, hogy ha a Honismereti Szövetségről és egyesületeiről beszélünk, akkor egy megállapodott, bejáratódott, ismert és elismert, s jó közösséggé formálódott civil szervezetről van szó. Olyan, amely általában a lehetőségei határán teljesít, de ugyanakkor nem az a jellemző rá, hogy túl meredeken szöktetné magát, megvalósíthatatlan ábrándok után fut, átgondolatlan, megalapozatlan, netán szélhámós akcióba keveredett volna. Olyan szervezet tehát, amely akár elégedett is lehetne önmagával, ha lenne benne hajlandóság az önelégültségre. Olyan szervezet, amelynek számos hadrafogható tagja és közössége van, de korántsem annyi, amennyire szüksége lenne feladatai maradéktalan megvalósításához. Olyan, amelynek kiegyensúlyozott anyagi helyzetére a lassan már feledésbe menő „tisztas erény” jellemző. Olyan, amely sokat tett annak érdekében, hogy munkájába szélesebb körben bekapcsolódják az ifjúság, de ezirányú erőfeszítései még korántsem hozták meg a kívánt eredményt.

5. Megoldatlan feladataink, sikertelenségeink korántsem teljes számbavétele nyomán ki-rajzolódnak az előttünk álló feladatok is. Lényegében azt kell tennünk továbbra is, mint eddig, de céltudatosabban, professzionálisabban, körültekintőbben, esetenként pedig elszántabban.

De szükség van-e a XXI. évszázadban a honismereti mozgalomra? Lesz-e a magyarságnak igénye a III. évezredben azokra az értékekre, amelyeket a honismereti mozgalom múltunkra, hagyományainkra alapozva képvisel, amire a jelent szeretné alapozni, s amire – hite szerint – a jövő építhető? Hozzá tud-e járulni a honismereti mozgalom *itt és most* nemzeti felemelkedésünkhöz, nemzeti identitásunk erősítéséhez, a határokkal szétszabdalt, Európa nagy olvasztókazánjába készülő magyarság megmaradásához?

Mély meggyőződésem, hogy a honismereti mozgalomra az elkövetkező időben is igen nagy szükségünk lesz. Egyrészt azért, mert növekvőben van azok száma és aránya, akik érdeklődéssel fordulnak hagyományaink felé, sőt vállalják a mozgalom által képviselt értékeket. Még inkább azért, mert az internacionalista, kozmopolita, szocialista és kommunista rendszerek által tönkretett, értékeit veszített magyarság, határainkon innen és túl, magára hagyott, tévelygő, bizonytalan identitású. Szüksége van arra, ha ezt nem is mindig ismeri fel –, hogy szilárd, mélyen gyökerező támpontjai legyenek. A magyarságnak, megmaradása érdekében szüksége van nemzeti identitásukban megerősödött, múltunkkal tisztában lévő, világos példaképekkel rendelkező, a honismereti mozgalom által felnevelt és felvértezett emberekre.

Tisztelt Akadémia! Nemrég olvastam el Gereben Ferenc kiváló művelődésszociológus tanulmányos könyvét, melynek címe *Identitás, kultúra, kisebbség*. A szerző a maradék Magyarországon és az elszakított területeken élő magyarok olvasási szokásait, ezen belül olvasmányait, valamint a politikai élet általuk legkedveltebbnek tartott személyiségeit is számbavették. Megdöbbentő értékrendekkel találkoztam. A megkérdezett magyar nemzetiségű olvasók nyilatkoztak legkedveltebb olvasmányaikból. *Szlovákiában* Szilvási Lajos, Rejtő Jenő és Berkesi András *megelőzi* Jókait és Mikszáth Kálmánt. *Romániában* Rejtő Jenő és Szilvási Lajos *megelőzi* Sütő Andrást és Wass Albertet. *Szerbiában* Szilvási, Rejtő és Berkesi *előzi* Móricz Zsigmondot, Gárdonyi Gézát és Fekete Istvánt. *Szlovéniában* Rejtő *előzi* Mikszáthot, Gárdonyit. *Magyarországon* öt idegen, számomra ismeretlen bestseller író, valamint Moldova és Nemere *megelőzi* Jókai Mórt. Egy 1993-ban Magyarországon végzett felmérés szerint a megkérdezettek által jelentősnek tartott történelmi személyiségek sorában Kádár János *megelőzi* Deák Ferencet és Dobó Istvánt.

Meggyőződésem, hogy ahol ilyen eszmei, értékrendbeli zavar mutatkozik a nemzet gondolkodásában, ízlésében és ítéletében, s hadd tegyem hozzá veszélyérzetében, ott még nagyon hosszú ideig szükség lesz a honismereti mozgalomra.

Halász Péter

Salló István: Árpádházi királyok